

Članki

VKLJUČUJOČA DEŽELNA IDENTITETA VEČJEZIČNE HISTORIČNE GORIŠKE V NOVEM VEKU¹

NEVA MAKUC

Zgodovinski inštitut Milka Kosa

neva.makuc@zrc-sazu.si

Izvleček: Prispevek objavlja predavanje avtorice na mednarodnem zgodovinskem dogodku *È storia*, v okviru panela »*Le famiglie mitteleuropee nel Goriziano storico, cerniera di lingue e civiltà*« (Srednjeevropske družine. Historična Goriška, stičišče jezikov in civilizacij), ki je potekal 24. maja v palači De Grazia v Gorici. Predavanje obravnava problematiko raziskovanja zgodovine obmejnih prostorov in posebnost goriškega večjezičnega okolja v novoveškem obdobju.

Ključne besede: Goriška, novi vek, deželna zavest, večjezičnost

Nahajamo se na obmejnem prostoru, katerega širši del je obmejen že stoletja. Obmejni značaj ga je namreč zaznamoval velik del časa od zgodnjega srednjega veka dalje. Danes je tematika meje, obmejnih prostorov in obmejnosti vedno bolj pomembna in deležna vedno več pozornosti. Na obmejnih prostorih, ki so morda kdaj dojeti kot marginalni z geografskega, gospodarskega in dru-

gih vidikov, se pogosto pojavljajo inovativni in kompleksni družbeni pojavi. Obmejni prostori namreč niso le prostori mej in napetosti, ampak so tudi območja prehoda in stika različnih skupnosti, jezikov, kulturnih miljejev in drugih vplivov. Zato se tu lahko razvijejo kompleksne identitete. Obmejni prostori so torej stičišča in prav zaradi so zelo pomembni in svojevrstni (Berger 2007; Newman 2006; Scaramellini 2007; Thaler 2001).

Veliko pozornosti se posveča zgodovini 19. in 20. stoletja, a rada bi izpostavila določene posebnosti tukajšnjega širšega obmejnega prostora, zlasti historične Goriške, ki se danes nahaja v Italiji in Sloveniji. Govorila bi rada o tem prostoru kot stičišču jezikov in kulturnih miljejev v stoletjih pred uveljavitvijo nacionalnih idej, torej pred 19. stoletjem, ko je ta prostor zaznamovala meja med

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega projekta št. L6-8262 in raziskovalnega programa št. ARRS-NRU/P6-0052-0618-2017/3, ki ju je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna. Gre za predavanje avtorice na mednarodnem zgodovinskem dogodku *È storia*, ki poteka vsako leto v Gorici. Predavanje v slovenskem jeziku in s konsekvativnim prevajanjem v italijanski jezik je potekalo 24. maja v palači De Grazia v Gorici v okviru panela »*Le famiglie mitteleuropee nel Goriziano storico, cerniera di lingue e civiltà*« (Srednjeevropske družine. Historična Goriška, stičišče jezikov in civilizacij). Temelji pa na sledeči literaturi: Makuc 2011a, Makuc 2011b in Makuc 2015.

habsburškimi dednimi deželami in Beneško republiko.

To je bil čas, ko so imele velik pomen deželne zavesti. Ob strani puščam tematiko različnih patriotizmov, saj bi to presegalo okvir današnjega srečanja. V prvi polovici 17. stoletja se je izoblikovala goriška deželna zavest. Pred tem se je deloma navezovala na Furlanijo, s katero so jo povezovale zgodovina, gospodarstvo, ne nazadnje mnoge rodbine (npr. Strassoldo, della Torre) itd. Usoda Goriške pa je šla v svojo smer z uveljavljanjem goriških grofov v tem prostoru in nato s prehodom pod Habsburžane leta 1500. Najbrž pa sta šele habsburško-beneški vojni, ki sta se bili na začetku 16. in na začetku 17. stoletja, odločilno prispevali k izoblikovanju samosvoje goriške deželne zavesti.

Kakšna je bila narava te zavest? Kompleksna. Obmejni prostor se je namreč nahajal na stičišču različnih državnih ureditev, kulturnih vplivov, itd. in tudi na strateškem območju. To jasno dokazujeta že omenjena habsburško-beneška spopada. Poleg tega so se na Goriškem srečevali različni jeziki. Prav večjezičnost so radi izpostavljali pisci zgodovinskih, geografskih spisov, popotniki itd. Znan je sestavek, ki ga je v 16. stoletju v svojem opisu Furlanije zapisal cerkveni dostojanstvenik Girolamo di Porcia (1531–1601), cerkveni dostojanstvenik, ki je pripadal pomembni plemiški rodbini iz beneške Furlanije. Zapisal je, da prebivalci Gorice domačnostno in običajno uporabljajo tri jezike, nemškega, slovenskega in italijanskega: »*per il più usano familiarmente, ed ordinariamente tre lingue Tedesca, Schiava ed Italiana: (...)*« (Porcia 1897: 87). To pomeni, da so govorniki sproščeno preklapljali iz enega jezikovnega sistema v drugega.

V 18. stoletju je goriški zdravnik Anton Muznik (1726–1803) izpostavil, da v Gorici večina otrok gladko govori tri jezike, furlanskega, slovenskega in nemškega, odrasli znajo tudi italijansko, latinsko in francosko.

Izven mesta pa so znali večinoma dva jezika, slovenskega in nemškega ali slovenskega in furlanskega.² Podobno je njegov sodobnik Rodolfo Coronini (1731–1791) zapisal, da goriški plemiči obvladajo latinsko, italijansko, furlansko, nemško in slovensko. V istem stoletju je izvrstni zgodovinar Carlo Morelli (1730–1792) v svoji razsvetljsko usmerjeni zgodovini Goriške izpostavil naklonjenost habsburških vladarjev do prebivalcev te dežele zavoljo njihove odkritosrčnosti, živahnosti, kolegialnosti ter znanja več jezikov (Makuc 2011a).

Znanje več jezikov je omogočalo ne le lažje sporazumevanje v večjezičnem okolju, ampak tudi možnost prevzemanja pomembnih nalog v službi habsburških vladarjev. Spomniti velja, da so diplomatske misije Sigismunda Herbersteina (1486–1566) in Giovannija Cobenzla (ok. 1530–1594) v Rusiji, na Poljskem in drugod temeljile prav na njihovem znanju jezikov, ki so bili prisotni v tem prostoru (Herberstein 2007: posvetilo in nagovor bralcem; Morelli 2003: III, 276). Napisala sta dve odmevni deli o Rusiji, s čimer sta pomembno prispevala k poznavanju tega prostora.

Družine so se najbrž zavedale pomena znanja jezikov. Orsina de Bertisa, kasnejšega tržaškega škofa, rojenega v Tapoljanu³ leta

² »Civitatis incolae triplici sermone loquuntur sclavonico, germanico, et furlano, qui ex Italico, et Gallico idiomate compositus esse videtur, his quoque linguis in variis Ecclesiis Sacrae Orationes dicuntur, lingua Germanica in publicis Scholis docetur, Italica Causae forenses tractantur, furlana et sclavonica vulgus utitur, Illa loquuntur incolae Comitatus Gradiscani, hac vero illi, qui septentrionalem, orientalem, et meridianam provinciae partem incolunt;« »Loquuntur autem in civitate plerique pueri in tenera etiam sua aetate triplici distincto idiomate, Furlano, Sclavo, et Germanico. Adultiores dein sciunt Italicum, Latinum, et Gallicum. In pagis quoque callent plerique duplicem linguam, sclavam, et germanicam, vel sclavam, et furlanam« (Muznik 2000: 4, 48).

³ Kraj se je nahajal leta 1420 pod Beneško republiko, po letu 1509 pa pod Habsburžani.

1559, so starši poslali v Švarcenek na Krasu, da bi se naučil slovenščine, ter v Celovec, da bi se naučil nemščine (Morelli 2003: III, 260, 276).

Če se povrnem k deželni zavesti: kakšna je bila narava te skupnosti? Zdi se utemeljeno sklepati, da so tedaj deželne skupnosti na tem širšem prostoru dojemali kot skupek posameznikov, ki so govorili različne jezike, a so jih v skupnost povezovali določeni politični in družbeni dejavniki, ki so koreninili tudi v srednjeveškem obdobju. Leta 1521 je npr. Videmčan Giovanni Candido (ok. 1450–1528) objavil pomembno deželno zgodovino Furlanije z naslovom *Commentariorum Aquileiensium libri octo*. V njej je prišla do izraza furlanska deželna zavest. Novoveško prebivalstvo te dežele, ki ga imenuje *natio foroiuliensis*, naj bi temeljilo na prirastku različnih ljudstev, ki so v predhodnih stoletjih prispela v Furlanijo. Zaradi tega naj bi se uporabljali različni jeziki (Candidus 1521).

Deželne zavesti so presegle jezikovne razlike prebivalstva. Večjezičnost pa je bila obravnavana bolj kot kuriozitet. Primer Goriške je bil toliko bolj zapleten zaradi njene razgibane jezikovne slike. Goriški stolni prošt Pietro Antonio Codelli (1754–1822) je v delu *Gli scrittori friulano-austriaci degli ultimi due secoli* obravnaval zaslužne goriške osebnosti in jih, kot bi to pričakovali, ni razlikoval po jezikovni rabi. Pri obravnavanju jezuita Martina Bavčerja, rojenega v Selu, je npr. izpostavil le njegovo "ljubezen do domovine", torej Goriške (Codelli 1975: 46).

Pomen deželnih zavesti med prebivalstvom takratne Srednji Evropi ni predstavljal nobene posebnosti. Posebno pa je bilo to, da je bila tu v stoletjih pred 19. stoletjem deželna zavest povsem vključujoča do večjezičnosti. Vključevala je različne jezike, ki so jih prebivalci govorili preprosto funkcionalno, brez diskriminacij. Širši obmejni prostor sta zaznamovali bogat kulturni milje in sožitje, ki je presegalo jezikovne razlike.

VIRI IN LITERATURA

- Berger, S. 2007: Border regions, hybridity and national identity. The cases of Alsace and Masuria. V: Wang, Q. E.; Fillafer, F. L. (ur.): *The many faces of Clio. Cross-cultural approaches to historiography, essays in honor of Georg G. Iggers*. New York: Berghahn Books.
- Candidus, I. 1521: *Commentariorum Aquileiensium libri octo*. Venetiis: Alessandro Bindoni.
- Codelli, P. 1975: *Gli scrittori Friulano-Austriaci degli ultimi due secoli*. [Bologna]: Arnaldo Forni.
- Herberstein, S. von 2007: *Rerum Moscoviticarum Commentarii. Synoptische Edition der lateinischen und der deutschen Fassung letzter Hand Basel 1556 und Wien 1557*. München: Osteuropa-Institut.
- Makuc, N. 2011a: *Historiografija in mentaliteta v novoveški Furlaniji in Goriški*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Makuc, N. 2011b: Testimonianze sugli Sloveni in Marc'Antonio Nicoletti. *Memorie Storiche Forogiuliesi*, vol. XCI, 57–65.
- Makuc, N. 2015: Italijanski patriotizem in deželna zavest: odnos novoveške italijanske intelektualne elite do ljudstev brez neposredne rimske tradicije. *Acta Histriae* 23, št. 1, 17–28.
- Morelli di Schönfeld, C. 2003: *Istoria della Contea di Gorizia in quattro Volumi compresavi un Appendice di note illustrative*. Mariano del Friuli: Edizioni della Laguna.
- Muznik, A. [= Musnig, A.] 2000: *Goriško podnebje. Clima Goritiense*. Kopriva, Silvester (prev.). Ljubljana: Inštitut za zgodovino medicine Medicinske fakultete, Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije.
- Newman, D. 2006: The lines that continue to separate us: borders in our 'borderless' world. *Progress in Human Geography* let. 30, št. 2, 143–161.
- Porcia, G. di 1897: *Descrizione della Patria del Friuli*. Udine: Tipografia del Patronato.
- Scaramellini, G. 2007: Osservazioni su linee di confine e regioni di frontiera. V: Pastore, A. (ur.): *Confini e frontiere nell'età moderna. Un confronto fra discipline*. Milano: FrancoAngeli.
- Thaler, P. 2001: Fluid identities in Central European borderlands. V: *European History Quarterly* let. 31, št. 4, 541–542.